

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 6, NUMBER 2, 2017

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 6, No. 2, 2017

STASIAK, L.: Slovaks in Hungarian Clutches. Annales Scientia Politica, Vol. 6, No. 2 (2017), pp. 119 - 122.

Rubrika Lost in archives je priestorom, ktorý čitateľom sprostredkuje kontakt s fragmentmi prác a prekladmi textov zo vzdialenejšej i menej dávnej minulosti. Priblíži pôvodné myšlienky autorov, ktoré rezonujú v odbornom svete či formujú názorové prúdy a priblíži tiež percepcie aktuálnych problémov v jednotlivých historických obdobiach.

SŁOWACY W SZPONACH WĘGIERSKICH

In: BIESIADA LITERACKA, roč. 51, č. 1 (1901), s. 48 a s. 117 – 118.

LUDWIK STASIAK

Keď vystúpiš na horské sedlo Karpát, kde sa vody oddeľujú mieriac do Popradu, Dunajca i Visly, alebo na juh od Dunajca, stojí pri každom hostinci stĺp s tabuľou, na ktorej je žiarivými farbami vymaľovaný erb Uhorska. Kto vie po uhorsky, dozvie sa z nápisu, pre Indoeurópana zvláštne nefonetického, že tu sa začína maďarská zem. Je potrebné o tom pocestného ubezpečiť, treba mu to nahovoriť, aby tomu uveril; je potrebné vystaviť tabuľu a nápis, lebo tomu odporuje neďaleko stojaca socha, na ktorej číta slová: Bohu v trojici jedinému.

Tá kamenná, idúca spadnúť socha k nám prehovára výraznejšie ako stovky maďarských nápisov, ktoré sú rozlepené po krčmách, obchodoch i obecnych úradoch. Vraví, že maďarizmom potreté Uhry sú a navždy zostanú v obrovskej miere krajom nemaďarským. Síce v konštitučnom Uhorsku je možné zakázať slovenské a rusínske nápisy, samozrejme že polícia môže zbúrať zúboženú sochu Krista, avšak pochybujem, či sa dá zo srdca a duše vytrhnúť a odstrániť viera v Boha, v ktorom jedinom dnes leží nádej slovenského ľudu.

Idúc do starodávneho Bardejova (Bardyo-wa), aby som si prehliadol v ňom nahromade-

né umelecké pamiatky a historické dokumenty, zašiel som prv do kúpeľného ústavu vzdialeného niekoľko kilometrov od spomínaného mesta. Je to liečebňa známa už storočia a slávna v celom Uhorsku silnou železitou alkalicko-slanou šľavou.

Na tabuli z roku 1789 čítam: *Jessu Augusti regnantis, principe Czartoryskio Najadibus Barthonomic peramato praesente, renovatus.*

Bardejovský ústav je značne rozsiahlejší ako Krynica, hoci mu ale veľa chýba do západoeurópskeho komfortu. Na korzách počuť všade uhorskú, menej často nemeckú reč. Po slovensky ani ukrajinsky tu nehovorí nikto okrem dievčat, ktoré predávajú maliny, lesné jahody a prírodný med. Okrem prevahy maďarského jazyka je tu málo skutočne uhorských typov, ktoré je tak ľahké spoznať vo Viedni, Tryeste alebo v Mníchove. Zavádza to, že jazykom Arpádov hovoria ľudia s výraznými semitskými črtami, ženy zasa, oblečené v atlase a bižutérii, ako vajce vajcu pripomínajú tie varšavské v deň šábesu. V tunajších obchodoch je možné sa dohovoriť po poľsky, zasa majiteľ reštaurácie, v ktorej som sa posilnil spolu so skupinou poľských cestujúcich, zajakávajúc sa, odpove-

dal v slovenskom jazyku. Ak ide o branie peňazí, tak Maďari sami vešajú na kliniec svoju slávnú frázu: „Slovan, to nie je človek“, ale od chvíle, kedy ho je možné zdierať, stáva sa pre Maďara človekom.

Poniže liečebného strediska leží mesto, učená to pokladnica umenia a historických pamiatok. Obzerajúc si tunajší farský kostol a radnicu sa v mysli sama vynára otázka: kde sa z našich miest podeli úžasné triptychy, nádherné obrazy, pamiatky umeleckého priemyslu, ktoré tu stretávame na každom kroku? Odpoveď je na to ľahká. Cez Bardejov sa nepreháňali Švédi, ktorí z varšavského zámku zobrali do Švédska ešte aj podlahu. Horské mesto za panovania Habsburgovcov obišli dejinné otrasy, ktoré prešli cez náš kraj. Tu ma pôvod to, že poľské rezbárske diela z XV. storočia sa nachádzajú viac na Spiši než na zemi poľskej, že práce školy Stvoša (Stwosza) musíme hľadať v Bardejove.

Úžasný farský kostol si nezachoval svoju formu. Reštaurácia, ktorá bola už dielom nášho storočia, ho premenila na nepoznanie, pridávajú nové časti a prístavby, ktoré starú budovu od základu zmenili. Kresba fary zo XVII. storočia, ktorú mám v rukách, dokazuje, že presbytérium, dávnejšie veľmi malé, bolo zbúrané a na jeho mieste vybudovali ďalší rad hlavnej lode a to taký veľký, ako samotná loď.

Malebný vchod od strany radnice sa nedá rozpoznať, ak ho porovnávam s kresbou. Postavilo sa veľa kaplniek a pekných vežičiek, ktoré však nemajú ani historickú ani architektonickú hodnotu.

Vo vnútri kostola sa nachádza niekoľko rezbárskych a maľovaných triptychov, prevažne, ako to priznávajú sami Bardejovčania, z krakovských dielní. Je nereálne opísať či charakterizovať ich v takom krátkom článku, zostane teda pri tvrdení, že nakoľko mŕtva prirodzenosť je v nich skvelá, nakoľko bujnoscť fantázie v prenádherných pletencoch zlatých ružíc a gotických ihlíc je niekedy prekvapivá, nakoľko sú sochy skoro všetky slabšie a nevyrovňávajú sa dielam Reimenschneidera, Vischera alebo nášho Stvoša, sú to najpravdepodobnejšie diela krakovských majstrov. Ak ktorýsi vyšiel z dielne Stvoša, tak jeho práca bola dokončená dosť nepodarene, podľa skice majstra Vít (Stvoša- pozn. prekl.).

Mohol by som za dielo Stvoša počítať rezbárske súsošie Boha Otca a Syna Božieho, tak majstrovská je drapéria rukáva, plášťa a dokonca hlava Boha Otca; avšak krátku postavu Ježiša nemohol urobiť taký umelec, akým bol autor „Usnutia Matky Božskej“ (Zasnúcie Matki Boskiej).

Názor, že triptych Narodenia Pána Ježiša je dielom Stvoša, nemá opodstatnený základ, keďže na samotnom oltári sa nenachádza známy monogram, ani akýkoľvek iný znak krakovského rezbára. Nie je na ňom nič z tej charakteristiky, ktorá na prvý pohľad umožňuje rozpoznať nášho majstra. Mimo hrubej práce treba však priznať triptychom umeleckú hodnotu, nápaditosť, hlavne v časti ornamentálnej, ktorá bude výsledkom neskoršej gotiky, a ktorá delikátnosťou fantastických pletencov robí dojem zlatej tkaniny, nie drevenej rezbárskej práce.

Skutočným arcidielom kamenárskeho umenia je vysoké, štíhle sanktuárium z XV. storočia. Nádherná, elegantná kamenná vežička sa týči pod klenutie svätyne, zasa zámok na západku, kutý zo železa, je jednou z najkrajších stredovekých zámočnických prác, aké som mal možnosť vidieť. Aj keď sú lavice stojace pri veľkých dverách trochu ťažkopádne, oplatí sa ich pozrieť: pod gotickou dekoráciou každého kresla je možné vidieť vyrezávané a aj maľované erby Švédska, Čiech, Nórska, Uhorska, Cypru a iných krajín Európy.

Obzerajúc si Bardejov, musím tiež odporučiť pamiatky umiestnené v kostolnej sakristii: sú to veľmi pekné kalichy z XV. storočia, prenádherné svietniky, sviece a taktiež rúcha s náročnými zlatými výšivkami, predstavujúce výjavy z biblickej histórie. So skutočným zármutom sa opúšťajú múry tej svätyne, kde do nás prehovára stredovek živým jazykom svojich výtvorov, ktorej vnútro vidíme dnes po toľkých rokoch v podobe, v akej bolo v XV. a XVI. storočí.

Niekoľko krokov od fary sa nachádza mestská radnica. Hoci ani ornamentálnosťou a štýlom, ani rozmermi nepodobná, pripomína radnicu vo Wroclavi. Každá tehla je v ňom stará, každý ornament nás prenáša na koniec pätnásteho storočia. Drevené dielce, okenice i hlavice stĺpov, to všetko je znamenite zachované a hoci na úctyhodných múroch sú rozlepené nejaké maďarské plagáty, predsa len sta-

rodávne bardejovské námestie s radnicou a farou robí hlboký sympatický dojem. Radnica napríklad v Tarnowe (Poľskom- pozn. prekl.) je umelecky krajšia, avšak mierne obnovená, vybielená a bielou omietkou zamazaná, nerobí taký ušľachtilý dojem, ako bardejovská.

Niekoľko storočí sa zbierali dokumenty a starodávne pamiatky, ktoré sú dnes umiestnené v archíve radnice. Hlavná sála magistrátu je malým múzeom Poľska a Uhorska. Sú tu zriedkavé benátske tlače z roku 1743, benátske poháre s emailovým erbom slovenského hradu, zástavy Tökoliho z roku 1683, množstvo starodávnych katovských mečov, halapartní a cechových symbolov. Veľmi zaujímavý je symbol tunajších garbiarov zo XVII. storočia s reliéfom sv. Petra a Pavla. Vo vynikajúcom stave je zachovaný dokument Vladislava Jagellonského s erbom mesta, maľovaný zlatom, striebrom a purpurou. Nechýbajú tiež pergameny Ľudovíta i nešťastného syna Jagella, ktorý brániac Uhorsko a kresťanstvo padol pri Varne. Originálnym unikátom môže byť list Husitov hroziaci Bardejovčanom požiarom a vyhladením. To je jeho text: Vy zly, a nespravedliwy lude bardyowscy, wyste naszym bratow dali zveszaty, ludu dobrich a nevinnych ... a preto gesti za nich ne položite czeterista solotich (!) do troch nedeli v klastore (?) u mogli u Crakowa, tedy na naszym hordelech ... etc.

Tento dokument je ilustrovaný. Jeho autor nevydarenou rukou narysoval troch visiach Bardejovčanov, šable, puta a iné rozličné mučiace nástroje, aby postrachom prinútili mesto k vyplateniu štyristo zlatých poplatku. Akým právom si českí odštiepenci vybrali kláštor v Mogile pri Krakove za svoj úkryt, nedokážem čitateľovi vysvetliť. Nevedel mi na to odpovedať ani starosta mesta Bardejov, človek mimoriadne úprimný, oboznámený s históriou mesta, ktorý veľmi ochotne pocestným približuje osobitosti radnice. Škoda, že práve tento pán, hoci vie po slovensky, ako mi je známe, udeľuje vysvetlenia ľuďom nerozumejúcim po Maďarsky v Nemčine. Nemusíte sa hanbiť za slovenský jazyk, a možno ani pôvod, pán primátor.

Jazykové a národnostné vzťahy sú v Bardejove, ako všade v Uhorsku, neznesiteľné. Prenasledovanie slovenského živlu je tu od nepamäti. Sú historické dôkazy, že v XIV. a XV.

storočí bolo obyvateľstvo v Bardejove slovenské a Nemci boli v tomto období privandrovalcami, ktorí sa medzi miestnym obyvateľstvom dopracovali k majetku a významu. V nasledujúcich rokoch sa mesto ponemčuje a prijíma vyznanie Luthera. Vďaka za chlieb, ktorý jedli Nemci v pohostinnej krajine, bolo štvanie Poliakov a Slovákov tak dlho, až kráľ Ferdinand I. zakázal slovenskému živlu vstup do mesta. V roku 1530 sa zjavilo privilégium, v ktorom čítame: „ut cives nostri, Polonos et Slavos a (!) ab ingressu morandi et habitandi ... prohibendi habeant potestatem“.

Miesto dávnych nemeckých slovanožercov dnes zabrali maďarskí. Hoci európsky zákon nemôže odobrať komukoľvek právo presídľovať sa, tak o to viac gniavi Slovákov železná ruka maďarská.

Obranou sa stáva geografia Uhorska vzhľadom na prekrúcanie a prerábanie názvov obcí a miest na maďarský jazyk. Tu môžeme spolu so Slovákmí povedať: „a hoci mi srdce puká, chce sa mi smiať“. Skutočne smiech a aj ľútosť sa tisnú, keď okolo Bardejova na prístenných stĺpoch čítam, že obec Pusta Kaplica sa teraz nazýva Pusztá Kapolna, Olšaviec – Orsocz a Mokroluh – Sarpatak. Maďarskí šovinizisti takýmto spôsobom chcú civilizovať slovenský ľud a majú ilúziu, že sa na pni západnej kultúry dajú zaštiepiť zvuky prinesené z mongolského východu. Ak prekrúcanie mien a práv Poznaňského kniežatstva, Dánska a Alsaska je zločinom a barbarstvom, tak tu to je ešte okrem toho aj bláznovstvom.

Nie tadiaľ vedie cesta k rastu a posilneniu malého národa, ktorý sa aj napriek námahe topí v slovanskom mori. Nepomôže ani umelá štatistika, ktorá všetkých Židov, všetkých nevediacich čítať ani písať, Slovákov, nazýva pri všeobecnom súpise: Maďar. Nepomôže ani heraldický úrad, ktorý mení Schwarza Lejzora na Fekete Lajosza.

Ľud slovenský bol doteraz kupovaný pri voľbách peniazmi a pálenkou, nebolo ani jedného figľa, ani jedného prostriedku volebnej korupcie, ktorý by vláda nepoužívala pre svoj úžitok v snahe vytvoriť čisto maďarský parlament, za účelom klamať Európu o osudoch nemaďarských národov v Uhorsku. Slovanov sa utláča na všetkých poliach, vyvršujú sa na tlač a slovenskú publicistiku, aby sa do Európy

nepredral hlas protestu i krik biedneho slovenského ľudu.

Bolo by vhodné napísať osobitnú prácu o tisíckach nevinných ľudí zatváraných do väzenia kvôli obrane národných práv, nazývaných v Uhorsku ústavnou zradou štátu, alebo panslavistickou agitáciou.

Budí sa z ospalosti srdečný slovenský ľud, budí sa národné povedomie, horúca láska materinskej zeme. Čoraz širšie kruhy objíma ozvena piesne:

Ked' len okom pozrem
Po považskom kraju
Nuž mi všetky žilki
V mojom srdci hrajú.
Po považskom svete
Všetko sa ti smeje,
Jako by si chodil
V krajine nadeje.

Je to smiešna ilúzia, že uhorská sila znesie zvuky tej piesne, že je v ľudských silách otupiť niekoľkomiliónový ľud. Žiť on bude s dôverou, pozerajúc sa na neho a opakujúc v svojich slovách prosbu Kristovu: Otce nas, który jsi na niebesich, poswet se imeno Twe, przyjd k nam krolowstwi Twe ...

Melodicky, zvučne a vďačne znejú tieto sväté slová v ústach slovenského dieťaťa, ktoré mi ich vraví.

Poznámka prekladateľa:

Uvedené riadky sú prekladom článku L. Stasiaka *Słowacy w szponach węgierskich*, ktorý vyšiel na pokračovanie v časopise „Biesiada literacka“ v roku 1901. Tento článok sa mi podarilo nájsť v jednej z knižníc (Biblioteka Czartoryskich) Krakova počas mojej študijnej stáže v už spomínanej metropole Malopoľského vojvodstva. Stasiakov článok nesie, ako sa nazdávam, obrovské poslanstvo v ťažkých časoch, a cezhraničný pohľad na život tak slovenského ako aj poľského obyvateľstva.

Ondrej Marchevský